

ચાર બાલ સંવાદો

મકામક : પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરા

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૮૪૬ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ૨૫૧૨ જાલસંવાદો

વિષય ૬-૨૨

બાલસાહિત્યમાળા-૩

ચાર બાલસંવાદો.

લેખક :

ચન્દ્રશંકર મણિશંકર વાદ

સંપાદક :

ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી,

આણંદ

પ્રકાશક :

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી

મંડળ લિમિટેડ

વડોદરા

આવૃત્તિ પહેલી

પ્રત ૧૫૦૦

સંવત ૧૯૮૪

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૩૮૪૬

* * *

કિંમત ૦-૩-૦

આણંદ ચરોતર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં મોતીલાલ મથુરભાઈ
પટેલે પ્રકાશકને માટે જાપ્યું. તા. ૧૫ : ૧૨ '૨૭

નિવેદન

વાર્તાઓની માફક સંવાદોને પણ જાલસાહિત્યમાં અગત્યનું સ્થાન છે.

સંવાદોમાં વાતચીતદ્વારા વાર્તા વણાતી હોવાથી જાણકોને એ વધારે સ્વાભાવિક લાગે છે. વળી એની એક વિશિષ્ટતા એ છે કે તે ભજવી શકાય છે અને તેથી સંવાદના એકાદ પાત્રનું સ્વાંગ ધારણ કરી જાણક તે સાથે એક થઈ તેમાં જીવન્તરસ મેળવી શકે છે.

પહેલા ત્રણ સંવાદો નાનાં જાણકો માટે અને ‘કણું’ વાળો સંવાદ પ્રમાણમાં મોટાં જાણકો માટે છે.

આ ચારેય સંવાદો ‘જાલમિત્ર’માં પ્રકટ થઈ ગયા છે અને જાણકોને ગમ્યા છે; તેથી જાલસાહિત્યમાળાના ત્રીજા પુસ્તક તરીકે આ સંગ્રહ પ્રકટ કરવા અમે પ્રેરાયા છીએ.

‘જાલમિત્ર’ કાર્યાલય,
આણંદ
તા. ૧૫ : ૧૨ : ૨૭

આશાલાલ ન. પટેલ

‘ગામત્રયા હર એક ગણમાં સારંગીવાળા ને અક્ષી છોકરો કાચ છે.’

(સારંગીવાળા : પૃષ્ઠ ૧૬)

જાદુઈ સાંસપી

પ્રવેશ ૧ લો

સ્થળ

જંગલ

[પન્દરેક વર્ષના એક છોકરો
ગાતો ગાતો આવે છે. બાબુએ
એક સાધુ બેઠા છે.]

છોકરો—‘રામ નામ લાડવા,
ગોપાળ નામ ધી;
કૃષ્ણ નામ ખાંડ ખીર,
ઘોળી ઘોળી પી.’

અહાહા! આજ તો ખૂબ પૈસા કમાયો!
(સાધુને જોઈને) નમસ્કાર, બાપજી.

સાધુ—આશીર્વાદ. ભાઈ, કોણ છે તું?

છોકરો—બાપજી, હું તો રમતો રામ છું. ખાઈ-
પીને મજા કરું છું.

સાધુ—આમ ક્યાં જાય છે, ભાઈ?

છોકરો—અહાહા! આજ તો ખૂબ પૈસા કમાયો છું.
આજ તો શહેરમાં જઈને મજા કરવી છે!

સાધુ—જેહં. કેટલાક પૈસા છે?

છોકરો—આ રહ્યા. એક, બે ને ત્રણ: અહાહા!

સાધુ—ભાઈ, હું આજ સવારનો ભૂખ્યો છું. આટલા
પૈસા મને ન આપે?

છોકરો—હં.... બે, જવ તમને આપ્યા. પછી છે કંઈ?

સાધુ—(રાજી થઈને) ધન્ય છે તને.

[છોકરો પગે લાગીને પાછો
વળે છે. ગાય છે:]

છોકરો—‘રામ નામ લાડવા,

ગોપાળ નામ ધી;

કૃષ્ણ નામ ખાંડ ખીર;

ઘોળી ઘોળી પી.’

સાધુ—એ ભાઈ, જરા અહીં આવને.

છોકરો—(પાછો આવીને) ફરમાવો બાપજી.

સાધુ—અદ્યા ભાઈ, તારે કંઈ માગવું છે?

છોકરો—(ડોકું ધુણાવીને) અંહં.

સાધુ—ના, ના, કંઈક માગ. માગે તે આપું.

છોકરો—(વિચાર કરીને) બાપજી, એક વાંસળી આપો.

બસ, આખો દિવસ વગાડીશ ને મઝા કરીશ.

પણ હં, બાપજી, વાંસળી એવી દેજો કે જે સાંભળે એ નાચવાજ માંડે!

સાધુ—ખીજું કંઈ?

છોકરો—બસ બાપજી, એક વાંસળીજ દોને.

[સાધુ વાંસળી આપે છે.]

પ્રવેશ ૨ જો

સ્થળ

રસ્તો

છોકરો—અહાહા! વાંસળી વગાડીશ ને સાંભળનાર
નાચવા માંડશે! ડેવી મઝા! અહાહા!!

[વગાડે છે.]

હં, સામેથી કોઈ મુસાફર આવે છે. જોઈ
જોઈ, સાધુ સાચા છે કે ખોટા?

[વાંસળી વગાડે છે.]

મુસાફર—રહેવા દે, રહેવા દે, અલ્યા એ છોકરા!
તારી વાંસળી બંધ કર. મને કંઈ કંઈ થાય છે!

[છોકરો જોરથી વાંસળી
વગાડે છે.]

મુસાફર—ઓહ! (નાચવા માંડે છે.) અલ્યા એ
હરામખોર, સાંભળે છે કે નહિ? બંધ કર, નહિતો
મારી નાખીશ.

[છોકરો વધુ જોરથી વાંસળી
વગાડે છે.]

મુસાફર—અહ્યા, કહું છું રહેવા દે, રહેવા દે. મને
કંઈ કંઈ થાય છે!

[વાંસળીના સૂર ચાલુજ છે.]

મુસાફર—(થાકીને) એ ભાઈશાબ, તારી ગાય છું.
હવે વાંસળી બંધ કર. બાપજી, વાંસળી બંધ
કરે તો આ રૂપિયાની થેલી આખીય તને
ભેટ આપું.

છોકરો—લાવો.

[બન્ને જાય છે.]

પ્રવેશ ૩ જો

સ્થળ

જંગલ પાસેનો રાજમહેલ

[રાજ, સિપાઈ ને મુસાફર
ઉભા છે.]

રાજ—તું શું સાચું કહે છે?

મુસાફર—હા બાપજી, નાચી નાચીને મારા તો પગ
રહી ગયા! એની વાંસળી સાંભળીને મને કંઈ
કંઈ થઈ જતું ને નાચવા મંડી જવાતું!
બાપજી, છેવટ મારી થેલી લીધી ત્યારે છાલ
મૂક્યો!

રાજ—એમ બનેજ શી રીતે? (સિપાઈને) સિપાઈ,
પકડી લાવો એ છોકરાને.

[સિપાઈ છોકરાને પકડી
લાવે છે.]

રાજ—કેમ અટ્યા, આ મુસાફરની થેલી તે લઈ
લીધી, એ શું સાચી વાત?

છોકરો—ના રાજજી, એતો એણે મને ભેટ આપી છે.

મુસાફર—ખોટું, ખોટું, તદ્દન ખોટું! કેમેય કયો
વાંસળી ખંધ નહોતો રાખતો, એટલે મારે
આપવી પડી!

રાજા—તારે કાંઈ કહેવું છે, છોકરા?

છોકરો—ના જી.

રાજા—તને ઢેઢમાં પૂરાવીશ બદમાસ.

છોકરો—જેવી આપની મરજી.

રાજા—સિપાઈ, આને ઢેઢમાં પૂરો.

મુસાફર—(રાજાને થઈને) ‘ધો મરવાની થાય, ત્યારે
વાધરીવાડે જાય!’

છોકરો—(મુસાફર તરફ જોઈને) હમણાં ખબર પડશે.

[થોડક જાય છે.]

છોકરો—રાજાજી, એક કામ કરવા દો. જતાં જતાં
એક વાર વાંસળી વગાડી લેવા દો. પછી આપ
કહેશે ત્યાં જઈશ. ખાપુ!

મુસાફર—ના, ના, એ ભાઈશાખ. એને વાંસળી
વગાડવા દેશે ના. મને કંઈ કંઈ થાય છે!

રાજા—હવે એમાં શું? એક વાર એ ભલે વગાડી
લે. ચલાવ, અદ્યા.

[છોકરો વાંસળી વગાડે છે.]

રાજા—અરે! આ શું? આ સિપાઈ ને મુસાફર બે ય
નાચવા મંડ્યા! અરે! મને ય કંઈ કંઈ થાય છે!!

[વાંસળી જોરથી વાગે છે :
રાજા, સિપાઈ અને મુસાફર જોરથી
નાચવા માંડે છે.]

રાજા—બસ કર, બસ કર. તારી વાંસળી રહેવા દે;
એ ભાઈ.

[વાંસળી ચાલુ જ છે.]

રાજા—(હાંફતા હાંફતાં) એ ભાઈ, એ ભાઈ, હવે
રહેવા દે બાપુ. મારી તો ડેડો રહી ગઈ!

સિપાઈ—મુસાફર—એ ભાઈશાખ, હવે માફ કર. હવે
વાંસળી બંધ રાખ.

રાજા—(થાકી જઈને) ભગવાનના સમ, તને છોડી
મૂકીશ. હવે બસ કર, બાપુ, બસ કર.

[છોકરો વાંસળી બંધ કરે છે.
સૌ જાય છે.]

પ્રવેશ ૪ થો

સ્થળ

રસ્તો

[મુસાફરની સાથે છોકરો
જાય છે.]

છોકરો—કહો ભાઈ, આ ઢાંચળી ક્યાંથી લાવ્યા'તા?

સાયું કહેજે; નહિ તો વાંસળી ફરીથી વગાડીશ.

મુસાફર—ભાઈશાળ, સાયું કહું? ચોરીને આણી'તી!

છોકરો—હં, મનેય એવું લાગતું'તું!

[રાજા આવે છે.]

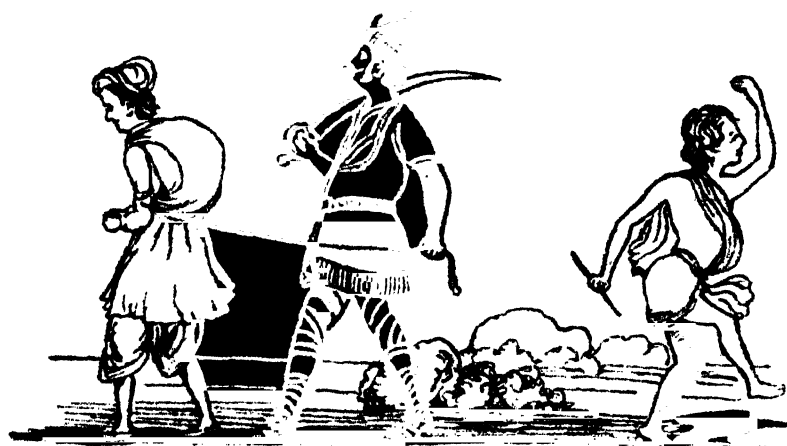
રાજા—પકડો, આ લુચ્યા મુસાફરને.

[ચોરમુસાફરને પકડીને રાજા
અને સિપાઈ જાય છે.]

છોકરો—(ફૂંટતાં ફૂંટતાં) 'રામ નામ લાડવા,
ગોપાળ નામ ધી;
કૃષ્ણ નામ ખાંડ ખીર,
ઘોળી ઘોળી પી.'

(અંગ્રેજ વસ્તુ ઉપરથી)

[સૌ જાય છે.]

સારંગીવાળો

અંક ૧ લો

સ્થળ

મુખીનું ઘર

[મુખી ઝોટલા ઉપર બેસીને હુલ્લો પીએ છે. પાસે બીજા ચાર-પાંચ ગામડીઆ બેઠા છે. ઘરમાં કંઈક ખડખડાટ થાય છે, ને એક વાસણ કૂટચાનો અવાજ સંભળાય છે.]

મુખી—(અંદર જઈ આવીને) આ ઉંદરડાંનું તે હવે કરવું શું? આખા ઘરમાં ઉંદર ઉંદર થઈ રહ્યા છે! હું તો થાકી ગયો, ભાઈ.

એક ગામડીઆ—આપુ! મારે ત્યાંય ઉંદરનો પાર નથી. આખી રાત ઝંપવા નથી દેતા!

બીજો—અરે! ઉંદરની તો વાતજ જવા ઘો. માફ તો એકેય લુગડું સાફ નથી રહેવા દીધું!

ત્રીજો—ઉંદરડાંનું તે કંઈ જોર છે! આ જુઓને, ઉંધમાં મારા પગ કરડી ખાધા છે! મને તો ખબરેય નહોતી પડી!!

મુખી—(દિલગીર થઈને) આખા ગામમાંથી ફરિયાદ
આ કે, પણ કરવું શું? માર્ગેય ક્યાં પાર
આવે છે? અરે રામ! હવે આનું તે કરવું
શું?

એક—બાપુ! આપ તો મુખી છો. કંઈક રસ્તો
શોધી કાઢો.

[બધા ઘડીક વિચારમાં પડે
છે. દૂરથી કોઈ અબજયો મુસાફર
આવે છે. હાથમાં સારંગી ઝાલી
છે.]

સારંગીવાળો—રામ રામ, મુખી સાહેબ! રામ રામ,
ભાઈઓ!

મુખી—રામ રામ, ક્યાંથી આવે છે, ભાઈ?

સારંગી—બાપુ! સામા ગામથી ચાલ્યો આવું છું.

મુખી—જેસ, ભાઈ! શો ધંધો કરે છે તું?

સારંગી—આ અમે તો ફરતારામ છીએ. સારંગી
વગાડીએ ને મઝા કરીએ.

મુખી—પેલો કોઈ સારંગીમાં ઉસ્તાદ ગણાય છે, એ
તો તું નહિ?

સારંગી૦—હા જી, લોઢા મને ઉસ્તાદ ગણે છે.

એક ગામડીઓ—કહે છે, ‘તમારી સારંગી સાંભળીને
સૌ ગાંડાં ગાંડાં બની જાય છે.’ એ શું સાચી
વાત?

સારંગી૦—હાજી, ઘણી વાર એવું બને છે. જેવો
સૂર વગાડું તેવું બને. એક સૂર વગાડું તો
માણસ ગાંડા થાય ને બીજો સૂર વગાડું તો
પશુપંખી ઘેસાં થાય.

બધા—વાહ રે ઉસ્તાદ!

મુખી—તું ઠાઈ ઉંદરને ગાંડો કરી શકે?

સારંગી૦—હાજી, એક તો શું પણ અનેકને. એવા
તો ગાંડા થાય કે જ્યાં જઈ ત્યાં પાછળ
પાછળ ભટક્યા જ કરે.

મુખી—ઓહોહોહો! ત્યારે તો એક કામ કર.

સારંગી૦—ફરમાવો.

મુખી—આ અમારા ગામમાં ઉંદરડાંનું જોર બહુ
વધ્યું છે. તું એ બધાંને ક્યાંક મૂકી આવે

તો અમે તને રૂપિયા એક હજાર રોકડા
આપીએ.

સારંગી૦—હા જી, મૂકી આવું.

મુખી—તો બજાર તારી સારંગી.

[સારંગીવાળો સારંગી વગાડે
છે. સૌ અજબ થઈને સાંભળે છે.
જોતજોતામાં ચોમેરથી ઉંઢરનાં
ટાળેટાળાં એની પાસે નાચવા મંડે
છે.]

સારંગી૦—ઠીક થયું. આખા ગામના ઉંઢર આવી
ગયા લાગે છે. લાવ હવે નદીકાંઠે જઈ.

[સારંગીવાળો નદીકાંઠે જાય
છે. એ પાણીમાં ઉતરે છે, એટલે
એની પાછળ ઉંઢરો પણ ઉતરે છે.
બધાય ઉંઢર તણાઈ જાય છે.]

અંક ૨ જો

સ્થળ

• મુખીનું ઘર

મુખી—હાશ, ઠીક થયું. મોટી ઉપાધિ ટળી ગઈ!

પણ સારંગીવાળાને એટલા બધા રૂપિયા ડાણ
આપવાનું છે? (ઘડીક વિચાર કરીને) હાં, ઠીક
છે; પાંચ-દશ રૂપિયા આપીશું. માનશે તો
ઠીક, નહિ તો ધક્કા મારી બહાર કાઢીશું.

[સારંગીવાળો આવે છે.]

સારંગી૦—રામ રામ, મુખી સાહેબ! ઉંદરનું દુઃખ
તો ટળ્યુંને?

મુખી—હા.

સારંગી૦—હવે મને રૂપિયા આપો.

મુખી—હા, બેસો આપું છું.

[મુખી દશ રૂપિયા લઈ
આવે છે.]

મુખી—દયો, આ દશ રૂપિયા.

સારંગી૦—કેમ મુખી સાહેબ? એટલામાં શરત ભૂલી
ગયા કે? હજાર રૂપિયા રોકડા આપવાના કહ્યા
છે ને!

મુખી—(હસીને) હાં, તેં એવીંતે શી મોટી ધાડ
મારી છે, તે એટલા બધા રૂપિયા માગે છે?
આ દશ રૂપિયા આપું છું, એમ કહેને!

સારંગી૦—બાપુ, મારે એક પાઈએય નથી જોઈતી;
પણ તમે કહ્યું 'તું' શું કામ? હવે વચન તો
પાળવું જ જોઈએને?

મુખી—જો, મોટા ઉપદેશ દેવા બેઠો છે! જા, હવે
એક પાઈએય નહિ આપું.

સારંગી૦—વાહ રે મુખી સાહેબ!

મુખી—ચાલ્યો જ અડીથી. માથું પકવીશ નહિ.

સારંગી૦—મુખી સાહેબ, એમ નહિ ચાલે. રૂપિયા
આપો છો કે નહિ?

મુખી—જા, નહિ આપું. થાય તે કરી લે.

સારંગી૦—ઠીક છે, જોઈ લેજો ત્યારે.

[સારંગીવાળો સારંગી વગાડે
છે. નવા સૂર સાંભળીને આખા
ગામનાં છોકરાં દોડી આવે છે.

છોકરાંનાં ટોળે ટોળાં સારંગી-
વાળાની પાછળ ફરે છે.]

સારંગી૦—હવે મુખી સાહેબને ખબર પાડવી પડશે.

[સારંગીવાળો ચાલવા માંડે
છે. પાછળ છોકરાં ચાલવા માંડે છે.

ગામથી દૂર એક ગુફામાં સારંગી-
વાળો ને બધાં છોકરાં જાય છે.

અંક ૩ નો

સ્થળ

મુખીનું ઘર

મુખી—આ તો ખોટું થયું! એ તો બધાંય
છોકરાંને લઈ ગયો! અરે રામ! હવે શું થશે?
આ ગામના લોક મને શું કહેશે?

મુખીની સ્ત્રી—હવે જવ એની પાછળ. રૂપિયા આપીને
છોકરાં લઈ આવો; નહિ તો ગામમાં મોં શું
બતાવશે?

મુખી—હા, ગામના લોક તો આવતા જણાય છે!

[મુખી સારંગીવાળાને રૂપિ-
યા આપીને છોકરાં સાથે પાછો
આવે છે.]

(અંગ્રેજ વરતુ ઉપરથી)

મૈત્રી

પ્રવેશ ૧ લો

સ્થળ

અવન્તિનાથનો સીમાપ્રદેશ

[એક શિયિરમાં મહારાજ અવન્તિ-
નાથ બેઠા છે. પાસે બે ત્રણ ખુશામતિયા
પટાવતો બેઠા છે.

મહારાજના હાથમાં એક પત્ર છે.]

અવન્તિનાથ—આ શું સાંખી શકાય એવી વાત છે ?

[પ્રધાનજી આવે છે.]

પ્રધાનજી, કેવું અભિમાન ! કેટલો ગર્વ !

પ્રધાન—(નમન કરીને) મહારાજ, કઈ વાત ? કોનું
અભિમાન ?

અવન્તિનાથ—કેવું અભિમાન ! કેટલો ગર્વ !

પ્રધાન—મહારાજ, કયો અભિમાની દેવના કોપનું કારણ
બન્યો છે ?

અવન્તિનાથ—હાં, અભિમાની ! ગર્વિષ્ઠ ! મૂર્ખ ! બેસો,
પ્રધાનજી, લ્યો વાંચો આ પત્ર.

[પત્ર આપે છે.]

પ્રધાન—(ખુશામત કરતાં) ખરેખર, દેવનો કોપ યથાર્થ જ છે. કેવું અભિમાન! કેટલો ગર્વ!

અવન્તિનાથ—મારે એનું અભિમાન ઉતારવું પડશે. પ્રધાનજી, મોટેથી પત્ર ફરી વાંચો.

પ્રધાન—જેવી આજ્ઞા.

[વાંચે છે.]

પુણ્ય પ્રતાપી મહારાજ

અવન્તિનાથ,

રાણી પદ્માવતીના અનુચર માટે આપે શ્વેત વર્કર મંગાવ્યો હતો. આખા રાજ્યમાં તપાસ કરાવી; પરન્તુ કયાંય શ્વેત વર્કર નથી મળ્યો. જો મળ્યો હોત તો પણ...

અવન્તિનાથ—તો પણ? ન મોકલત એમ જને? હાં, કેવું અભિમાન! કેટલો ગર્વ!

પ્રધાન—સાચેજ, કેવું અભિમાન! કેટલો ગર્વ!

એક પટાવત—મહારાજ અવન્તિનાથની સમીપ આવી ધૃષ્ટતા કરનારનું અભિમાન ઉતારવું જોઈએ.

ખીજો પટાવત—હાં, અભિમાન ઉતારવું જોઈએ.

[સૌ ઘડીક વિચારમાં પડે છે.]

અવન્તિનાથ—અપમાન! આવું અપમાન હું કેમ સાંખું?

પ્રધાન—હાં, આવું અપમાન કેમ સંખાય?

અવન્તિનાથ—પ્રધાનજી, અપમાનનો બદલો લેવાનો ઉપાય
યોજી છું.

પ્રધાન—ઉપાય યોજવો જ જોઈએ. (પટાવતો તરફ જોઈને)
બરૂંને?

પટાવતો—હં, જરૂર ઉપાય યોજવો જ જોઈએ.

અવન્તિનાથ—આવતી પૂનમે લડાઈ જાહેર કરો.

પ્રધાન—જેવી આજ્ઞા.

[સૌ જાય છે.]

પ્રવેશ ૨ જો

સ્થળ

કાશીરાજનો રાજમહાલય

[કાશીરાજ સુખાસન ઉપર બેઠા છે.
પાસે બેસી પ્રધાન એક પત્ર વાંચે છે.]

કાશીરાજ—કેમ, હવે ખાત્રી થાય છેને, પ્રધાનજી?

પ્રધાન—મહારાજ, વિચાર....

[અટકી જાય છે.]

કાશીરાજ—એમાં વિચાર કરવાની વાત જ નથી. ચોકખું
અભિમાન, ચોકખું હુંપદ!

પ્રધાન—મહારાજ, મને તો....

કાશીરાજ—નહિ, પ્રધાનજી, તમે વાણિયા છો. રાજાઓનાં મગજ તમને ન સમજાય. જીજ્ઞાસુને, પત્રમાં પૂરી સહી કરવાની મહેનતેય નથી લીધી ! ચોકખું હું પદ.

પ્રધાન—મને લાગે છે...

[રાજાનો એક માનીનો મૂર્ખ ભાગ્ય આવે છે.]

ભાયાત—ક્યાં લાગે છે, પ્રધાનજી ? લાવો હોલવી નાંખીએ !

કાશીરાજ—પેલા પત્રની વાત : પેલા અભિમાની રાજાની. પ્રધાનજી, ફરી વાર પત્ર વાંચો જોઈ.

પ્રધાન—જેવી આજ્ઞા.

[વાંચે છે.]

પુણ્યસાગરં કાશીરાજ,

રાણી પદ્માવતીના અનુચર માટે એક શ્વેત વર્કરની આવશ્યકતા છે. સાંભળ્યું છે, કે આપના રાજ્યમાં સર્વોત્તમ શ્વેત વર્કર થાય છે. કૃપા કરી એક મોકલાવશો ?

જો એ ન મોકલી શકા તો...

કાશીરાજ—(મુઠ્ઠી ઉગામીને) તો ? તો શું કરશે એ ?

ભાયાત—હાં, શું કરશે એ ? પાપી ! દંભી ! ખડીકણ !

પ્રધાન—મહારાજ, પણ.....

ભાયાત—હં . . હં . . (હસીને) પણ મહારાજ, લડાઈ જાહેર ન કરતા. નહિ તો પ્રધાનજી ખૂબી મરશે. ખરૂંને પ્રધાનજી ?

[રાજા હસે છે.]

પ્રધાન—રાજાધિરાજ, હું તો કહું છું કે ....

કાશીરાજ—અમે તો ઉત્તરેય આપી દીધો છે.

ભાયાત—‘જેવા ને તેવો.’

[એક અનુચર પ્રવેશ કરે છે.]

અનુચર—(નમન કરીને) [પ્રભુ ! અવન્તિનાથનો એક અનુચર આવ્યો છે. કહે છે, ‘અવન્તિનાથે પૂનમે લડાઈ જાહેર કરી છે !’

કાશીરાજ—(ક્રોધથી) હં, સાંભળ્યુંને પ્રધાનજી ? કેવું અભિમાન ! અવન્તિનાથનું માથું ભારે થયું લાગે છે !

ભાયાત—કીડી કુંજર સાથે બાથ લીડે છે !

કાશીરાજ—પ્રધાનજી, લડાઈ જાહેર કરો.

પ્રધાન—જેવી આજ્ઞા.

[સૌ જાય છે.]

પ્રવેશ ૩ જો

સ્થળ

ગંગાનો કિનારો

[ગંગાના કિનારા ઉપર સાગસામી એ
છાવણીઓ પડી છે. મધ્યરાત્રિનો સમય છે.
જલપટ ઉપર કાશીરાજની એક હોડી તરે છે.]

કાશીરાજ—અવન્તિનાથ ! મારો પરમમિત્ર ! પણ આજ
એને કેટલું અભિમાન આવ્યું છે ! ભલે આવ્યું.

(સહેજ અટકીને)

પ્રધાનજી તો કહે છે કે ‘ આમાં કંઈક ગેરસમજ છે. ’
પણ ગેરસમજની વાતજ ક્યાં છે ? એ બેઠકારીભર્યો
પત્ર, આ લડાઈની તૈયારીઓ; એ બધું શું ગેરસમજ
છે ?

નાવિક, સામેથી કોઈની નાવ આવે છે, નહિ ?

નાવિક—હા, અન્નદાતા.

કાશીરાજ—નાવને જરા પેલી તરફ લે : પેલાં ઝાડ તરફ.

[કાશીરાજની હોડી સ્થિર થાય છે.
ખીજ હોડી આવે છે.]

કાશીરાજ— અરે ! આ તો અવન્તિનાથ લાગે છે ! ઠીક
છે. હં, કંઈક બોલતા સંભળાય છે !

અવન્તિનાથ—(ગદગદિતકરે) કાશીરાજ, ગાઠ મૈત્રી શું

એક પળમાં ટૂટી ગઈ ? હજી પૂરું વર્ષેય નથી વીત્યું :
 પેલા આશ્રમહરિષ્ણે બચાવવા જતાં પશુરાજે તને
 પાડ્યો હતો, મેં તીરથી પશુરાજને પાડી તને બચાવ્યો
 હતો. આ જ પવિત્ર ગંગાજીના જલપટ ઉપર તરતાં
 તરતાં એક વાર હું બેભાન થયો હતો, ત્યારે તેંજ
 મને બચાવી લીધેલો. એ બધું શું ભૂલી જવાયું ?
 ગુરુઆશ્રમના બે મિત્રો ! રાજગાદી મળતાં શત્રુઓ
 બન્યા ! એક પત્રને કારણે ?

કાશીરાજ—(મનમાં) હં, એક જ પત્રને કારણે. એક જ
 અભિમાનભર્યા પત્રને કારણે.

અવન્તિનાથ—એક શ્વેત બકરાને કારણે મૈત્રીભંગ ? કાશી-
 રાજ, પરસ્પરનાં સુખ માટે રાજ્યો આપી દેવાના
 કોલ શું ભૂલી જવાયા ? જવાબમાં શું હતું ?

[સંભારે છે.]

હં, ‘જો મળ્યો હોત તોપણ.’

‘મળ્યો હોત તોપણ’ શું ? કેવી બેઠરકારી ! પત્ર પૂરો
 કરવા જેટલી સ્થિરતાયે ન રખાઈ ! અધુરો જવાબ !

કાશીરાજ—(મોટેથી) અધુરા પત્રના જવાબ અધુરા જ
 હોય.

અવન્તિનાથ—(ચોંકીતે) કોણ કાશીરાજ ?

કાશીરાજ—હં.

[નાવિક હોડી જરા આગળ લાવે છે. 'અને રાજાઓ ઘડીક એક બીજા તરફ જુએ છે. શાન્તિપ્રેરક ચન્દ્રિકા અને ઉપર અમી વરસાવી રહી છે.]

અવન્તિનાથ—અધુરો પત્ર કેનો? કાશીરાજનો કે અવન્તિ-પતિનો ?

કાશીરાજ—ભેયના.

અવન્તિનાથ—(કંઈ સંભારીને) હં ?

કાશીરાજ—હ્યો જુઓ.

[પત્ર આપે છે.]

અવન્તિનાથ—હાં, કેવી નજીવી વાત !

કાશીરાજ—છતાં અભિમાનભરી ! પૂરું જ કરવું તું ને કે શ્વેત વર્કર ન મોકલો તો રાજ્ય આપી દેજો.

અવન્તિનાથ—(ખિન્ન થઈને) વયસ્ય, તારૂં રાજ્ય ? બાળ-સ્નેહીનું રાજ્ય ? મારે તો લખવું તું કે શ્વેત વર્કર ન મળે તો એક પુષ્ટ વર્કર મોકલજો : હં, પણ તમે શું લખ્યું છે ?

[પત્ર કાઢે છે.]

‘ મળ્યો હોત તો પણ.... ’

વયસ્ય, આગળ કેમ ન લખ્યું ?

કાશીરાજ—અધુરા પત્રનો પૂરો જવાબ કેમ લખાય?

અવન્તિનાથ—શિવ! શિવ! ગૌશાળાની ગંજી સળગી ઉડી,
એટલે પત્ર પડતો મૂકી હું ઉઠ્યો હતો. મૂર્ખ અનુ-
ચરની મૂર્ખતાએ અધુરો જ પત્ર કાશીરાજને મળ્યો!

કાશીરાજ—(ચમકીને) હેં ?

[બન્ને એકબીજા તરફ ફરીવાર જોઈ
રહે છે]

અવન્તિનાથ—કાશીરાજ!

કાશીરાજ—અવન્તિપતિ!

[ફરી વાર શાન્તિ ફેલાય છે. એકા-
એક કાશીરાજ પાણીમાં પડે છે, તે તરીને
અવન્તિપતિના નાવમાં જાય છે.]

કાશીરાજ—વચસ્ય!

[અવન્તિનાથ હેતથી કાશીરાજને
હાથ આપે છે.

ભેખડ ઉપરથી કાઢી બોલે છે :]

જય હો પુણ્યસાગર કાશીરાજનો :

જય હો પુણ્યસ્વરૂપ અવન્તિપતિનો :

બન્ને—(ચોંકીને) કોણ એ?

[વૃદ્ધ મન્ત્રી પાણીમાં પડે છે તે તરીને નાવ પાસે આવે છે. કાશીરાજ એને ઉચકી લે છે.]

મન્ત્રી—(હરપથી) પ્રભુ, આ ઘરડી આંખને આવા મિત્રો જોવા'તા : શત્રુઓ નહિ.

કાશીરાજ—(હસીને) પ્રભુએ મેળવ્યા !

અવન્તિનાથનો નાવિક—ના, પ્રભુ, આપના વૃદ્ધ મન્ત્રીશ્વરે.

કાશીરાજ—એટલે ?

નાવિક—પ્રભુની નાવ આ તરફ લાવવાનું કહીને.

કાશીરાજનો નાવિક—પ્રભુ, મને યે નાવ આ તરફ લાવવાનું મન્ત્રીશ્વરે ખાનગીમાં ફરમાવ્યું'તું.

[ખત્રે રાજાઓ ચમકે છે.]

મન્ત્રીશ્વર—(બે હાથ જોડે છે.) પ્રભુ ક્ષમા.....

કાશીરાજ—(મન્ત્રીને હંતયાં ભેટીને.) મન્ત્રીશ્વર, તમને ધન્ય છે : ક્ષમા યાચવાનું તમારે નથી.

[ઉપાનાં તેજભર્યાં કિરણો ત્રણે ઉપર વરસી રહ્યાં છે. એય કાઠિ અસ્ત્રશસ્ત્ર સંજ્ઞિત સૈનિકો અવાજ થઇને આ સુખદ દ્રશ્ય જોઇ રહ્યા છે.]

પ્રવેશ ૧ લો

સ્થળ

રેવાતટે ભગવાન પરશુરામનો આશ્રમ

[આહ્વાણવેશે ધનુર્વિદ્યા શીખવા આવે-
લો કર્ણુ આશ્રમ પાસેના ઉપવનમાં ફરે
છે. એના યન્તે હાથની મૂઠીઓ વળેલી છે.
ભવાં રહેજ સંકોચાએલાં હોવાથી કપાળ
ઉપર બેત્રણ ઉભી કરચલીઓ પડી છે.
આશ્રમના એક કોટલા ઉપર એનાં ધનુષ-
ગાણુ પડ્યાં છે. દૂરના નદીતટ તરફથી
આશ્રમની ગાયો આવતી જણાય છે.

સમય સન્ધ્યાનો છે.]

કર્ણુ—રાજકુળનાં બલ ને તેજ છતાં દાસીપુત્ર તરીકે લેખાઇ
મારે કેટલાં અપમાન સહેવાં પડે છે ! કેવી પામરતા
અનુભવવી પડે છે !

(રહેજ અટકીને)

તાત સવિતૃ !

[દીન વદને આથમતા સૂરજ સામું
નેમ રહે છે.]

(ભસ્મધારી વિદ્યાર્થી ચારુદત્ત પ્રવેશ
કરે છે.)

ચારુદત્ત—હર હર શંભો, વયસ્ય ! છો તો મળ્યાંને ?
શું સંભારો છો, અંગ, વંગ, કે કલિંગ ?

(કર્ણુ સાંભળતો નથી)

કેમ કાંઈ આજ બહુ વિચારમાં પડી ગયા છો ? કાલના
પેલા મોઢક સંભારો છો કે શું ?

કર્ણુ—(ચોંકીને) અરે, પ્રિય ચારુદત્ત !....

ચારુદત્ત—ભાઈ, એ તો એમ જ બને. મોઢક આગળ
મિત્ર કેાણ માત્ર ?

કર્ણુ—પ્રિય ચારુદત્ત ! એમ શું કહો છો ? હું તો જરા
બીજો વિચાર કરતો હતો.

ચારુદત્ત—(ડોળા ફાડીને) શાનો ?

કર્ણુ—તાત સવિતા અસ્ત થાય છે. હવે ગાઢ તિમિર જગ-
તને ઢાંકી લેશે.....

ચારુદત્ત—(જરા તિરસ્કારથી) તે શું તમે અંધકારથી
બહીઓ છો ? શિવ ! શિવ ! ભગવાન પરશુરામના

શિષ્ય, સર્વશ્રેષ્ઠ દ્વિજકુલદીપક તમે અંધકારથી બહીઓ છો? શિવ! શિવ!

કર્ણ—ના રે ચારુદત્ત! પ્રલયકાળના અંધકારનીય મને પરવા નથી. હું ભગવાન રામ....(અટકી જાય છે.) હું તો કહું છું, કે હવે ભૃગુશ્રેષ્ઠ ભગવાન જામદગ્નેયનાં દર્શન નહિ થાય.

ચારુદત્ત—હેં? ક્યાં જાય છે એ?

કર્ણ—જાય ક્યાં? પણ હવે એ સાયંસન્ધ્યા પરવારીને ધ્યાનસ્થ થશે. તાત સવિતાના ઉદય સુધી આપણે એકલા પડીશું!

ચારુદત્ત—(ખડખડાટ હસીને) હા....હા....પેલો વસુ કહેતો હતો તે સાચી વાત!

કર્ણ—કંઈ?

ચારુદત્ત—કે તારામાં ઝાઝી મેધા નથી! દસ ઘટિકા ગુરુદેવ છૂટા પડે તેથી શું? એમ ગુરુઘેલા થયે કાંઈ વિદ્યા આવડે? (કંઈક માનથી) પેલો સોમદત્ત આટલો મોટો પંડિત બન્યો છે, તે કાંઈ આમ ગુરુઘેલો બનીને નહિ.

કર્ણ—ત્યારે?

ચારુદત્ત—શિખા ખાંધીને એણે નિદ્રા તણ, ને ગુરુદેવનાં વચનો ભૂલ્યાં ક્યાં! છે કેાંઈ આજ એટલો પંડિત!

જાણે સાક્ષાત્ દેવ વાયસ્પતિ ! આમને આમ તો તું
રહેશે....

(ઝઝ્યા બોલતા બોલતા રૈકવેય સોમ-
દત્ત આવે છે.)

ચારુદત્ત—ઝહોઝો ! પધારો, પધારો, ઠીક થયું.

[રૈકવેય સોમદત્ત બંને તરફ જરા
તિરસ્કારથી જુએ છે.]

સોમદત્ત—જય શંભુ, કેમ શું ચાલે છે, ચારુદત્ત ? આ
કોણ પરાશર ?

કર્ણુ—(કચવાતાં) હા.

ચારુદત્ત—(હસીને) એ જ આપણા પરાશર મુનિ ! આ તાત
સવિતા અસ્ત થાય છે, ને ગાઠ તિમિર જગતને ઢાંકી
લે છે; એટલે એમને ભૃગુશ્રેષ્ઠ ભગવાન પરશુરામનાં
દર્શન નહિ થાય ! હવે ભાઈને કાંઈ સૂઝતું નથી !

(ફરીથી હસે છે.)

સોમદત્ત—શિવ ! શિવ ! (કર્ણુને) તમે તે શું જોઈને
સર્વશ્રેષ્ઠ ભગવાન જામદગ્નેયના શિષ્ય થયા ? ખટમાસ
વીતી ગયાં તોયે પ્રાણપ્રતિમા સાધતાં નથી આવડતું ?
(સહેજ અટકાને) તાત જામદગ્નેય ! આ બ્રહ્મતેજના
બંને આપને પૃથિવી નક્ષત્રી કરવી છે ? શિવ ! શિવ !

(કર્ણુ માત્ર જોઇ રહે છે. ક્રોધની
ઝેક રેખા એના મુખ ઉપર દેખાય છે ને
તરતજ અદૃશ્ય થાય છે.)

[સૂર્યાસ્ત થઇ ગયો છે. દૂર અંધકારમાં
સિંહની ઝેક ત્રાડ સંભળાય છે. ચારુદત્ત ને
સોમદત્ત ચમકે છે.]

ચારુદત્ત—પ...શુ...રા....જ ! આહ : ચાલો, ચાલો, ગુરુ-
દેવને જ્ઞાત કરીએ. અરે ! પેલી કામધેનુ દોડે છે !
ચાલો, ચાલો.

સોમદત્ત—અરે ! મને સંભારવા દો પેલો આગ્નેયાશ્વનો
મન્ત્ર. આ ઝેક પલમાં પશુરાજ ભસ્મ થશે !

(સંભારે છે.)

[પશુરાજ ફરી ગર્જના કરે છે. ચારુદત્ત
થરથર કમ્પે છે.]

સોમદત્ત—શિવ ! શિવ ! આજ એ ઘટિકા ને છત્રીસ પલે જ
એ આખો ય મન્ત્ર યાદ કર્યો છે ને !

(સંભારે છે.)

[પશુરાજની ત્રાડો પાસે સંભળાય
છે. ચારુદત્ત ને સોમદત્ત ગુરુઆશ્રમ તરફ
દોડે છે.]

દોડીને કર્ણુ ધનુષ્યાણ લઈ આવે
છે ને અરસંધાન કરે છે.]

પ્રવેશ ૨ જો

સ્થળ

આશ્રમ

[આલમાં તારા ચમકી રહ્યા છે. ભગવાન પરશુરામ ને પરાશરરૂપે કર્ણ આશ્રમ તરફ આવે છે.]

જમદગ્ન્યની જટા વિખરાયેલી છે. જમણા હાથમાં ફરશી ચમકી રહી છે. ડાબો હાથ હેતથી કર્ણના જમણા ખભા ઉપર મૂકાયો છે. વિનીત ભાવે કર્ણ ગુરુદેવ સામું જોતો જોતો ચાલે છે.]

પરશુરામ—વત્સ પરાશર ! વર્ષો થયાં હું જે આશા રાખતો હતો તે આજ ફળી : હું ધન્ય થયો !

કર્ણ—તાત, કંઈ આશા ?

પરશુરામ—દ્વિજદેહમાં ક્ષાતતેજ ! (હરખથી) હવે વિદ્યા અને બલનો યોગ જગતને આંજશે. હવે દ્વિજવયો માત્ર મન્ત્રોચ્ચારમાં જીવન પૂરું નહિ જાણે. હવે દર્પી ક્ષત્રિયોને રક્ષણનું અભિમાન તજવું પડશે. બેટા, આજ તે મને ધન્ય કયો !

કર્ણ—(નમન કરીને) તાત, પ્રતાપ ગુરુદેવનો જ છે.

પરશુરામ—(કંઈક સંભારીને) હં, વત્સ પરાશર ! તું અહિં આવ્યો ત્યારે વિશાખાના સૂર્ય હતા, ખરુંને ? છ માસ વીતી ગયા !

કર્ણ—હા ગુરુદેવ.

પરશુરામ—દર્ખી અર્જુનને તને અપાર હઃખ દીધું છે!
તારાં.... વત્સ, ફરી એકવાર તારી કથા કહી જા.

[કર્ણને આખે શરીર કમ્પારી વણ્ટે
છે. જૂઠું બોલવાનો એને અભ્યાસ નહોતો
એકવાર એ જૂઠું બોલી ગયો હતો. આજ
ફરી અસત્ય બોલતાં એને આખે શરીરે કમ-
કમાટી છૂટે છે.]

પરશુરામ—બેટા, ગલરાઈશ નહિ. મારા આશીર્વાદ છે
તું મોટો મહારથી થઈશ ને અરિદળ કમ્પાવીશ.
તારા આગળ અર્જુન કોણ માત્ર બની રહેશે. વત્સ,
કહે તારી કથા.

કર્ણ—(ફરી કમ્પે છે. કંઈક સ્વસ્થ થઈને)

તાત ! અંગ દેશ મારી જન્મભૂમિ છે. હસ્તિનાપુરમાં
હું વિદ્યાભ્યાસ કરતો હતો. ભિક્ષા માગી પેટ ભરતો
હતો. (રહેજ અટકી) એક મધ્યાહ્ને ભિક્ષાપાત્ર લઈને
હું મારા આશ્રમ તરફ વળતો હતો; ત્યાં પાન્ડુપુત્ર
અર્જુન સામે મળ્યો. કરગરવા છતાંય એણે માફ
ભિક્ષાપાત્ર ઉંધું વાળ્યું. માફ અન્ન ટાળ્યું ! તાત !

પરશુરામ—(ફરશી હલાવીને) બેટા, ગલરાઈશ નહિ, ક્ષત્રિ-
યોનાં અભિમાન મારાથી કયાં અજણ્યાં છે ? મારી જ

વિદ્યા શીખીને લીધ્મ અભિમાની બન્યા : મારી આજ્ઞા ઉથાપી, મારી સામે શસ્ત્રો ધર્યાં ! તેથી જ ક્ષત્રિયોને વિદ્યા ન શીખવવાની મેં પ્રતિજ્ઞા લીધી છે. આજ તારામાં ક્ષત્રિયોને જીતવાનું બળ જોઈ મને અપૂર્વ આનન્દ થાય છે !

[જન્મે આશ્રમમાં આવે છે. સોમદત્ત ચારુદત્ત અને અન્ય શિષ્યગણ જન્મેને ઘેરી વળે છે. ગુરુદેવ નવા વિદ્યાર્થીનાં બલ ને તેજ વખાણે છે સૌ માનથી એની સામે જોઈ રહે છે.]

પરશુરામ—વત્સ, આજ મારા હર્ષપુલકિત હૃદયને તારો સાથ તજવાનું નથી ગમતું. આવ, તારલાના મંડપ નીચે આજ આપણે રાત્રિ ગાળીએ.

કર્ણુ—જેવી આજ્ઞા.

(જન્મે એક તરફ જાય છે શિષ્યગણ બીજી તરફ વળે છે.)

ચારુદત્ત—પણ સોમદત્ત ! તમને આગ્નેયાસ્રનેા મન્ત્ર જ ન સાંભર્યો એ શું ?

સોમદત્ત—અરે, પછી તરત જ આખો મન્ત્ર શબ્દશઃ યાદ આવી ગયો'તો ! પણ ત્યાં તો પેલાએ બાણ માર્યું ને પરશુરાજ પડ્યો; એટલે મન્ત્રપરીક્ષા અધુરી જ રહી !

મૂખાંએ અણુછાજતી ઉતાવળ કરી. આપણે શું? દોષ
બધો એને માથે.

સૌ—હાં, દોષ બધો એને માથે.

સોમદત્ત—કાલ ગુરુદેવનં આ વાતથી જ્ઞાત કરીશ.

સૌ—હાં, ગુરુદેવને આ વાતથી જ્ઞાત કરવા જ જોઈએ.

(સૌ જાય છે.)

પ્રવેશ ૩ ને

સ્થળ

આશ્રમનો આટલો

[હસ્તનક્ષત્ર મધ્યાકાશમાં આગ્યું છે.
કર્ણના ખોળામાં માથું મુકી ભગવાન પરશુ-
રામ નિદ્રાધીન થયા છે. એમનો ચહેરો
હર્ષપુલકિત બન્યો છે. જંગમ કર્ણ ગુરુદેવ
તન્દ્ર માનભરી દષ્ટિએ જોઈ રહ્યો છે. સર્વત્ર
શાન્તિ છે.]

કર્ણ—(સ્વગત) અર્જુન ! તેં વડવિંધન કર્યું ! સાચેજ
તેં ગુરુ દ્રોણાચાર્યની કીર્તિ ઉજાળી. પણ—પણ અર્જુન !
મારા બહુમાંયે વડવિંધનનું બલ છે. તે દિવસ ગુરુદેવ
દાસીપુત્ર જાણી મને આજ્ઞા ન આપી, નહિ તો હું યે
ગુરુદેવની કીર્તિ ઉજાળત. પણ....

(પરશુરામ સહેજ પાસું ફેરવે છે.)

પણ પૃથ્વી નક્ષત્રી કરવાની જેણે પ્રતિજ્ઞા લીધી છે,
તે ભૃગુશ્રેષ્ઠ તાત જામદગ્ન્યની વિદ્યા મેં લીધી છે.
નંવાણુ કવચ ને આ બે બાણ પામ્યો છું. તેં નથી
મેળવ્યું તે મેળવવા હું લાગ્યવાન થયો છું અર્જુન !

(ગન્ને બાણ હાથમાં લે છે.)

આ તારૂં મોત ! આ બાણે તારો સંહાર કરી પૃથ્વીમાં
એકલો ધનુર્ધર કર્ણ ગુરુદેવની કીર્તિ ઉભળશે ને
કુળનાં અભિમાન ઉતારશે.

[રહેજ અટકી]

આડે આવશે તો શ્રી કૃષ્ણ ! તમારૂંએ આ બાણ
ગુરુદેવે આપ્યું છે !

[નિશ્ચળ આંખો હસ્તનક્ષત્ર ઉપર ફારી
કર્ણ ધડીક મૌન સેવે છે.]

કર્ણ—(ચમકીને) અરે ! ગુંજારવ કરતો આ ભમરો અત્યારે
કયાંથી ? એ શું મારી વાત સાંભળવા આવ્યો છે ?
કે મને કંઈ કહેવા આવ્યો છે ?

[ભમરો કર્ણની જાંઘ ઉપર બેસે છે,
ને ડાંખ મારે છે.]

કર્ણ—(સ્વસ્થતાથી) આ ભમરાના ડાંખે મને ભાવી શૂર-
સંગ્રામ યાદ આવે છે. મહારથી સામે જૂઝતો

કર્ણુ આનાથીએ સહસ્રાવધિ શરોના ઘા ખમશે ને
અરિદળનો મદ ઉતારશે.

[ડાંખ સહન કરતાં]

આના એ ચાર ડાંખની પરવા કઈ? ગુરુજીને નિદ્રા-
ભંગ કઈ? ના, ના, તો તો માતા પૃથિવી લાજે!
ધનુર્વિંદ્યા વગોવાય! ગુરુદેવ પરશુરામના પાદ સેવ્યા
ન સેવ્યા થાય!

[કર્ણુ સ્વસ્થ રીતે બેસી રહે છે.
ભમરોં એની જાંઘ કારી નાખે છે. અંદરથી
ઉના લોહીનો પ્રવાહ નીકળે છે.

પરશુરામ ઝગઝગાતે બેઠા થાય છે.]

પરશુરામ—વત્સ પરાશર! જોને, આ ઉષ્ણ પ્રવાહ શો?
(વાંકા વળીને) આ ક્ષત્રિયરુધિર અહીં ક્યાંથી?

[ક્ષત્રિયરુધિરનાં નિત્યદર્શન કરનારાં
યક્ષુ ફરી એકવાર ચમકે છે.]

કર્ણુ—(સહેજ ગભરાઈને) તાત, કાંઈ નથી. એ તો એક
ભમરો મારી જાંઘ ઉપર બેસીને ડાંખ મારતો હતો.
મારા રુધિરપ્રવાહે દેવને અકાળે જાગૃત કર્યાં! એ....
ઉડ્યો એ દુષ્ટ!

પરશુરામ—તાઈં રુધિર?

[સ્વસ્થ જણાતા કર્ણુ તરફ ગુરુદેવ
આશ્ચર્યચકિત દષ્ટિએ ઘડીક જોઇ રહે છે.
વાંકા વળી એ કર્ણુની જાંઘ તપાસે છે.]

પરશુરામ— શિવ! શિવ! વત્સ પરાશર! આ તો મૃગચર્મ
સહિત આખી જાંઘ કોરાઇ ગઇ છે !

[ગુરુદેવ ફરીવાર ચકિત થઇને કર્ણુ
સામું જુએ છે. કર્ણુને રહેજ ગભરાટ વધ્યું
છે. છતાં એ અહારથી સ્વસ્થ દેખાય છે.]

કર્ણુ—તાત, લાવો, મૃગચર્મ જરા ખસેડી લઉં. આપ
ફરી નિદ્રા લ્યો. મને કાંઈ દુઃખ નથી થતું, પ્રણવિ-
વિરોપિણીનાં પાન સપ્તાહમાં તો એને ફઝવી દેશે.

[દુઃખની એકેય રેખા વિનાના કર્ણુના
મુખ તરફ ગુરુદેવ ફરીથી જુએ છે.]

પરશુરામ—વત્સ પરાશર! મને એક નવાઇ લાગે છે!
તું ક્ષત્રિય છે ?

કર્ણુ—અરુરુર ! તાત એ શું કહો છો? હું દ્વિજસુત
પરાશર.....

[ગુંચવાયેલા ભગવાન પરશુરામ સત્ય
જાણવા સમાધિસ્થ ગમે છે.

અન્ને જાણુ લઇ કર્ણુ રથશાળા તરફ
દોડે છે.]

પરશુરામ—(ધ્યાન મૂકીને) ક્યાં છે એ પાપી દાસીપુત્ર
કર્ણ ? દુષ્ટ ! મારી પ્રતિજ્ઞા ભંગાવી ! મને બ્રહ્મહત્યાનું
પાપ બેસાડ્યું ! આજ આ પરશુથી તારો અંત
આવ્યો બાણજી.

(ઉભા થઈને આમંત્રેમ શોધે છે)

[ગભરાયેલા શિષ્યો સોમહત્ત, ચારુહત્ત,
વસુ વગેરે આવે છે. કાપાયમાન ભગવાન
પરશુરામની વિકરાળ મુખમુદ્રા જોઈ સૌ
કમ્પે છે.]

પરશુરામ—ક્યાં છે એ પાપી, સોમહત્ત, ચારુહત્ત ?

શિષ્યો—કયો પાપી દેવને કષ્ટ આપી ગયો છે ?

પરશુરામ—(આશ્રમનાં પગથીયાં ઉતરતાં) વેશધારી પેલો
પરાશર ! એ બ્રાહ્મણ નહોતો, ક્ષત્રિય હતો ! મને
છેતરી એણે વિદ્યા મેળવી : મને બ્રહ્મહત્યા બેસાડી !
ક્યાં છે એ દુષ્ટ ?

સૌ—શિવ ! શિવ !

સોમહત્ત—તાત, હું નાગપાશનો મન્ત્ર ગોખતો હતો
એવે એ તો ઉતાવળે ઉતાવળે પેલી તરફ જતો હતો !

પરશુરામ—દોડો, દોડો, એને અહીં પકડી લાવો. બ્રહ્મહત્યા !

(માથું ધુણાવે છે)

[સૌ જાય છે ને તરતજ પાછા આવે છે,]

વસુ—તાત, એ તો ગયો. પેલો રક્ષક કહે છે, ‘એ તો આ રાજભાગે’ ઉતર્યો !’

પરશુરામ—ભલે ઉતર્યો. આ જામદગ્નેય પરશુ એને આજ પાતાલમાંથી ચ પકડી પૂરો કરશે. રથ તૈયાર કરો.

[સૌ શિષ્યો દોડે છે. એક પણ પછી ગભરાયેલા સૌ પાછા આવે છે.]

સૌ—તાત, રથે ચ લઈ ગયો છે ! પેલો શ્વેત વાજને પણ !

[પરશુરામની આંખો ક્રોધથી ફાટી જાય છે. એમના ભગ્ન મુખ ઉપર ક્ષત્રિયોના સંહાર સમયે છવાતી વિકરાળતા છવાઈ જાય છે. ફરીથી સૌ શિષ્યો કમ્પે છે.]

પરશુરામ—ખીજે રથ તૈયાર કરો.

[ખીજે રથ તૈયાર થાય છે. ફરશી લામ ક્રોધમૂર્તિ પરશુરામ અંદર ફૂટી પડે છે ને રથ દોડે છે.]

એક શિષ્ય—ઓ જાય !

પરશુરામ—(ફરશી સામું જોઈને ક્રોધથી) પરશુ ! આજ એક ગુરુદ્રોહી પાપાત્માનું તને બલિદાન મળશે. અશ્વો, પવનવેગી થાઓ.

[વાયુ વેગે રથ દોડે છે.]

પ્રવેશ ૪ થો

૨થળ

રાજમાર્ગ

[કર્ણને નીચે પાડી પરશુરામે એની જાતી ઉપર પગ મૂક્યો છે. શિરચ્છેદ કરવા ફરશી લગામી છે.]

પરશુરામ—(ક્રોધથી) હુષ્ટ! લે આ ગુરુદ્રોહનું ફળ!

[પરશુ નીચે ઉતરે છે. કર્ણની આંખે અંધારાં આવે છે. એવે ભગવાન સવિત્ર પ્રકટ થાય છે.]

સવિત્ર—તાત પરશુરામ!

પરશુરામ—કોણ દેવ સવિતા? ભગવન્! એક પળ થોભજો. પરશુને એક અધમ આત્માનું બલિદાન હઈ હું આ આવ્યો. દેવ!

સવિત્ર—પછી કાંઈ કામ નથી. તાત પરશુ! પછી તો તમે ને પૃથિવી અંધારાં સહેજો. કર્ણ મારો મન્ત્રપુત્ર છે. એને મારશે તે જ પળે હું પાતાલે પરવરીશ. તાત!

પરશુરામ—દેવ સવિતા!

[પરશુરામ દૂર ખસે છે. કર્ણ ઉભો થાય છે.]

સૂર્યનારાયણ અંતર્ધાન થાય છે.]

પરશુરામ—(કર્ણને) નરાધમ ! યુદ્ધકાળે ત્રીજે દિવસે ત્રીજે પહોરે તારાં રથચક્રને પૃથિવીમાતા ગળી જશે : મારો શાપ છે, દુષ્ટ !

(પરશુરામ આશ્રમ તરફ વળે છે.)

[ગભરાયેલા શિષ્યો દૂર દૂરથી આવતા રથચક્રના અવાજ સાંભળે છે.]

અધરા શબ્દોના અર્થ

અનુચર-સેવક

અરિદળ-શત્રુનું મૈત્ર્ય

અવાહ-મુગા

આગ્નેયાસ્ત્ર-અગ્નિ વરસાવતું આણુ

ઋચા-મન્ત્રનો એક ભાગ (વેદની ઋચા)

કુંજર-હાથી

જમદગ્નેય-જમદગ્નિ ઋષિના પુત્ર : પરશુરામ

તિમિર-અંધકાર

દર્પી-અભિમાની

દ્વિજકુલદીપક-બ્રાહ્મણકુળને ઉજળનાર

દ્વિજવર્યો-બ્રાહ્મણો

પશુરાજ-પશુઓનો રાજા : સિંહ

ભૃગુશ્રેષ્ઠ-ભૃગુવંશના બ્રાહ્મણોમાં ઉત્તમ

મેધા-બુદ્ધિ

રુધિર-ભોહી

વર્કર-ગરો

વાયસ્પતિ-વાણીના દેવ : યૃહસ્પતિ

વિશ્વાખા-એક નક્ષત્રનું નામ

વ્રણવિરોપિણી-જેનાં પાનથી લા રૂઝાય તેવી વેલ

સવિતા }
સવિતૃ } -સૂર્યનારાયણ

સહસ્ત્રાવધિ-હજારો ધણું વધારે

શિખા-ચોટલી

શિખિર-તંબુ

શ્વેત વાજ-ઘોળો ઘોડો

હર્ષપુલકિત-હરખાઓલું : હરખથી જેનાં રૂવાડાં ઉભાં થઈ ગયેલાં છે તેવું.

